

Dnr Ju2022/00245

Justitiedepartementet

YTTRANDE ÖVER UTREDNINGEN FÖRBÄTTRADE ÅTGÄRDER NÄR BARN MISSTÄNKTS FÖR BROTT (SOU 2022:1)

SAMMANFATTNING

Civil Rights Defenders välkomnar regeringens ambition att förbättra rättssäkerheten när barn misstänks för brott. Civil Rights Defenders tillstyrker i stort utredningens förslag, men är kritiska till de förslag som avser att träffa barn under den lägsta straffbarhetsåldern och som enligt Civil Rights Defenders kan sägas ha en mer straffrättslig karaktär eller ett brottsutredande syfte. Civil Rights Defenders kan tillstyrka förslaget om att utvidga tillämpningsområdet för när en § 31-utredning bör inledas i enlighet med tredje stycket, men vill understryka vikten av att syftet med en sådan utredning förblir att klarlägga behovet av sociala insatser för barnet. Civil Rights Defenders avstyrker däremot förslaget om att införa en presumptionsregel i § 38 LUL. Möjligheten för en domstol att pröva skuldfrågan när barn misstänks för brott bör inte utvidgas. Civil Rights Defenders delar vidare utredningens bedömning av att rätten till insyn bör förtydligas men anser dock att det bör finnas en rätt att få ta del av utredningsprotokollet digitalt eller i pappersformat för att uppfylla kravet på bl.a. tillgänglighet. Det är även viktigt att misstänkta barn hörs och får komma till tals, vilket ställer krav på bl.a. personal med särskild kompetens. Civil Rights Defenders är därför kritiska till utredningens bedömning att en ändring av reglerna om förhör med barn inte är påkallad, särskilt med hänsyn till de brister i systemet med barnförhör som utredningen konstaterat.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders har granskat utredningens förslag och bakomliggande resonemang utifrån Sveriges internationella åtaganden att respektera och garantera mänskliga fri- och rättigheter.

Civil Rights Defenders vill särskilt lyfta principen om barnets bästa, som inom straffrätten kräver ett separat straffrättsystem för barn som skiljer sig från vuxna i sin fysiska och psykiska utveckling och i deras känslomässiga och utbildningsmässiga behov. Skyddet av barnets bästa innebär exempelvis att de traditionella målen för straffväsendet, såsom förtryckning/vedergällning, måste ge vika för mål för rehabilitering och återställande av rättvisa i hanteringen av barn som misstänks för brott (Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 10, p. 10). Både Barnkonventionen artikel 40.3 och Barnrättskommitténs tolkning av den i dess allmänna kommentar nr 10 (p. 24) kräver att konventionsstaterna ska främja åtgärder för hantering av barn som misstänks för brott, utan att tillgripa rättsliga förfaranden. Civil Rights Defenders vill i detta sammanhang påminna om de av utredningen beskrivna negativa följder som en brottsutredning och straffliknande förfaranden kan ha för barn som misstänks för brott.

Barnrättskommittén har även klargjort att det speciella straffsystemet för barn bör gälla alla barn över lägsta straffbarhetsåldern men som vid tidpunkten för det begångna brottet är under 18 år. Såväl den nationella som den internationella rätten förbjuder också att barn under den lägsta straffbarhetsåldern hålls ansvariga i straffrättsliga förfaranden. Mot bakgrund av det sammanhang som utredningen tillsattes, nämligen regeringens så kallade 34-punktsprogram mot "gängkriminalitet", är Civil Rights Defenders bekymrade över utredningens övergripande syfte att brott som begås av barn under 15 år alltid utreds av polis. Syftet kan enligt Civil Rights Defenders svårligen tolkas som annat än att barn under 15 år i större grad ska ställas inför förfaranden som alltmer kan liknas vid de straffrättsliga ansvarsutkrävande förfarandena.

Civil Rights Defenders ställer sig i enlighet med detta kritiska till de av utredningens förslag som avser att träffa barn under den lägsta straffbarhetsåldern och som enligt Civil Rights Defenders kan sägas ha en mer straffrättslig karaktär eller ett brottsutredande syfte.

Angående lägsta straffbarhetsåldern ställer den internationella rätten inte upp en lägsta gräns, men Barnrättskommittén har utifrån bl.a. Beijing Reglerna noterat att en lägsta straffbarhetsålder om 12 år eller yngre inte är acceptabelt och att konventionsstaterna ska höja sin lägsta straffbarhetsålder till minst 14 år (Barnrättskommittén allmänna kommentar 10, p. 32). En lägsta straffbarhetsålder liknande den Sverige har står således i linje med vad som är accepterat. Civil Rights Defenders vill dock understryka vikten av att barn inom den lägsta straffbarhetsåldern och övre åldersgränsen om 18 år faktiskt behandlas som barn inom rättsväsendet. Straffsystemet måste alltså även fungera i praktiken och tillgodose de behov som systemet är till för att täcka. Det är således inte tillräckligt att barn över lägsta straffbarhetsåldern men under 18 år omfattas av rättsskipningssystemet för barn om det systemet i praktiken tillämpas på så sätt att det inte längre uppfyller den funktion som systemet är avsett att fylla. Rättsskipningssystemet för barn ska enligt Barnrättskommittén ge goda möjligheter att vidta sociala åtgärder eller utbildningsinsatser, och begränsa användningen av frihetsberövande.

Civil Rights Defenders har kommenterat de delar av förslaget där vi har synpunkter.

NÄRMARE OM UTREDNINGENS FÖRSLAG

4. UTREDNINGAR ENLIGT 31 § LAGEN MED SÄRSKILDA BESTÄMMELSER OM UNGA LAGÖVERTRÄDARE

Civil Rights Defenders kan tillstyrka förslaget om att utvidga tillämpningsområdet för när en § 31-utredning bör inledas i enlighet med tredje stycket, men vill understryka vikten av att syftet med en sådan utredning förblir att klarlägga behovet av sociala insatser för barnet.

Civil Rights Defenders kan konstatera att förslaget på så sätt inte går emot Sveriges internationella åtaganden. Det kan även vara positivt att brott för misstänkta barn under 15 år utreds i större utsträckning. Inte minst av rättssäkerhetsskäl och de utvidgande möjligheterna till klarläggande av huruvida barnet faktiskt begått brottet som förbättrade utredningsmöjligheter möjliggör.

Civil Rights Defenders menar att dessa aspekter är viktiga och att tidiga och ändamålsenliga insatser från samhällets sida är värdefullt för att på ett tidigt stadium bidra till att barn får den hjälp och stöd de behöver och har rätt till. Ökade utredningsmöjligheter i enlighet med tredje stycket leder även till att det i ökad omfattning går att ta målsägandehänsyn varför förslaget välkomnas även ur ett brottsofferperspektiv. Civil Rights Defenders vill dock särskilt framhålla att funktionen av en utredning även fortsättningsvis ska vara att underlätta för socialtjänsten att värdera vilket behov av insatser barnet har. Syftet får inte bli av en mer straffrättslig och brottsutredande karaktär. Det är viktigt att en sådan utredning sker på rätt sätt och att barnets alla rättigheter tillgodoses. Exempelvis är det viktigt att de intressen som öppnar upp för en utredning enligt tredje stycket är tydliga och objektivt motiverade.

Civil Rights Defenders vill åter framhålla de negativa följder som en brottsutredning kan ha för ett barn som misstänks för brott, vilka uppmärksammats av utredningen i avsnitt 4.7.5. Vi vill därtill lyfta utredningens uttalande om att rättsliga reaktioner för icke-straffmyndiga barn har liten bevisad effekt när det gäller att bryta en ogynnsam utveckling samt minska risken för fortsatt kriminalitet, och att sådana rättsliga åtgärder snarast har negativa följder. Det är därför av yttersta vikt att syftet med utredningen även fortsättningsvis bör vara att skapa förutsättningar för socialnämnden att erbjuda relevanta insatser för barn under 15 år som misstänks för brott. Huvudsyftet med att en utredning inleds skall således vara att utreda brottet för att se vilka relevanta socialtjänståtgärder barnet kan vara i behov av och alltså inte att försöka sätta dit barnet och få det att känna skuld eller utreda skuldfrågan. Det är även här viktigt att utredningar inte inleds i onödan eller för intressen/syften som inte är nödvändiga/proportionerliga i förhållande till barnets behov av stöd. Stor försiktighet måste vara påkallad och förslaget får inte leda till en alltför hög utredningsgrad.

5.4 SKULDFRÅGAN FÖR BARN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT PÖR PRÖVAS I DOMSTOL I FLER FALL

Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om att införa en presumtionsregel i § 38 LUL. Möjligheten för en domstol att pröva skuldfrågan när barn misstänks för brott bör inte utvidgas.

Nuvarande reglering bygger på grundtanken att barn så långt som möjligt skall hållas borta från domstolarna och detta bör inte bortses ifrån. Civil Rights Defenders håller med om att det är av stor vikt att det på ett rättssäkert sätt går att fastställa ett barns eventuella del i skuldfrågan, inte minst för att ett barn inte ska gå miste om möjligheten att bli rentvådd m.m., men menar att detta bör ske på annat sätt än att barn ställs inför rätta inför domstolar.

Av Barnkonventionen artikel 40.3 (b) framgår att det vid behandling av barn, så långt som möjligt, ska vidtas åtgärder utanför domstolarna. Ett domstolsförfarande bör alltså som huvudregel undvikas. Barnrättskommittén har även konstaterat att så i normalfallet även bör ske när det gäller vissa allvarliga brott. Sammanfattningsvis så hör barn enligt gällande rätt inte hemma i en domstolsprocess och relevanta åtgärder bör istället sökas inom exempelvis socialtjänsten. Detta gäller barn som hanteras inom rättsskipningssystemet för barn, dvs. barn som vid tidpunkten då brottet begås har uppnått den lägsta straffbarhetsåldern men som ännu inte har fyllt 18 år. När det kommer till att ta barn under den lägsta straffbarhetsåldern till domstol, vilket en utredning om bevistalan avser, menar Civil Rights Defenders att det krävs ytterligare restriktivitet och återhållsamhet.

Civil Rights Defenders vill även lyfta bevistalans liknelse med ett straffrättsligt förfarande. Vi menar att bevistalans karaktär (att skuldfrågan prövas i domstol) bidrar till en förskjutning av ett mer renodlat straffrättsligt syfte, vilket inte står i samklang med Sveriges internationella åtaganden.

Civil Rights Defenders menar därför att ett utvidgande av bestämmelsen om bevistalan till en presumtion som gäller för barn under 15 år är oförenlig med barnets rättigheter/bästa.

Trots avstyrkandet vill Civil Rights Defenders ändå nämna att vi ser positivt på att det i den föreslagna bestämmelsen införts ett undantag från presumtionen om väckande av bevistalan om det anses föreligga särskilda skäl. Civil Rights Defenders välkomnar även att utredningen uttryckligen lyfter att ett barns intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar faller inom det undantaget. Att införa ett undantag för barn med speciella behov är av allra största vikt och Civil Rights Defenders vill här understryka Barnrättskommitténs allmänna kommentar 24 (p. 28) som föreskriver att barn med försenad utveckling eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inte bör omfattas av rättsskipningssystemet för barn även om de uppnått den lägsta straffbarhetsåldern. Det är alltså viktigt att det finns utrymme att beakta sådana omständigheter när det kommer till väckande av bevistalan. Detta lyfts även av Barnrättskommittén i dess allmänna kommentar 9 (p. 74 b) där kommittén skriver att barn med

funktionsnedsättning är extra sårbara och därför bör undvika rättsliga förfaranden och att staten istället bör utveckla och implementera alternativa åtgärder med en variation och flexibilitet som möjliggör en anpassning av åtgärden efter barnets behov.

Civil Rights Defenders är dock bekymrade över att utredningen inte föreslår att bestämmelsen ska föreskriva en lägsta åldersgräns, utan att "yngre barn" istället faller inom undantagsbestämmelsen. Civil Rights Defenders menar att detta kan komma att tolkas på olika sätt och således tillämpas olika i praktiken, och att unga barn, som inte alls hör hemma i en domstolsprocess, kan komma att tas till domstol. Det är därför inte rättssäkert, utan det bör tydligt framgå av bestämmelsen att unga barn faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde med en lägsta åldersgräns som sätter stopp för att en beivring kan komma att väckas för allt för unga barn. Civil Rights Defenders vill här lyfta Barnrättskommitténs allmänna kommentar 10 (p. 32) som hänvisar till Beijing Reglerna och som föreskriver att en lägre straffbarhetsålder än 12 år inte är internationellt godtagbar och att en sådan helst ska ligga på 14 år. Civil Rights Defenders vill här återigen lyfta beivringens liknelse med det straffrättsliga och ansvarsutkrävande förfarandet och menar därför att liknande resonemang som förs kring den lägsta straffbarhetsåldern även bör göra sig gällande när diskussion förs om lägsta ålder för väckande av beivring. Civil Rights Defenders ställer sig därför kritiska till att utredningen håller möjligheten öppen för att även "ännu yngre barn", alltså barn yngre än 13 och 14 år, kan föras till domstol genom en beivring.

Civil Rights Defenders ser däremot positivt på att utredningen tagit hänsyn till att domstolsförfarandet måste anpassas till att den misstänkte är ett barn och vill i detta hänseende understryka vikten av att så faktiskt sker. Barnrättskommittén framhåller i sin allmänna kommentar 24 (p. 46) att förhandlingar bör ske i en anda av förståelse och att förhållanden och domstolar bör utformas på ett barnvänligt sätt, även genom anpassning för barn med funktionsnedsättningar.

Civil Rights Defenders vill även understryka barnets rätt att få sitt privatliv till fullo respekterat och i enlighet med Barnrättskommitténs allmänna kommentar 24 (p. 67) samt artikel 16 och 40.2 b vii Barnrättskonventionen, påminna om att förhandlingar i samband med rättsskipning för barn bör ske inom stängda dörrar. Detta bör även komma att gälla förhandlingar om beivring som förs i domstol.

5.5 RÄTTEN ATT TA INITIATIV TILL EN BEIVRING

Civil Rights Defenders är tveksamma till förslaget om att ge åklagaren en självständig initiativrätt samt till förslaget om att ta bort vårdnadshavares möjlighet att göra en framställan om beivring.

Civil Rights Defenders menar att föreslagna ordning i praktiken riskerar leda till att fler barn hamnar i domstol, vilket som ovan framförts inte är bra för unga.

Civil Rights Defenders tillstyrker dock förslaget om att Socialstyrelsens framställningsrätt istället ska tillkomma Inspektionen för vård och omsorg (IVO) då IVO i praktiken har tillsyn över socialtjänsten. Civil Rights Defenders har inga ytterligare synpunkter på att initiativrätten överflyttas till IVO.

5.6.6 EN DOM BETRÄFFANDE BEIVRINGEN SKA KUNNA UNDANRÖJAS OM DET SEDAN DOMEN FÅTT LAGA KRAFT VISAR SIG ATT GÄRNINGSPERSONEN VAR STRAFFMYNDIG

Civil Rights Defenders tillstyrker förslaget om att en dom beträffande beivring ska kunna undanröjas om det sedan domen fått laga kraft visar sig att gärningspersonen var straffmyndig. Civil Rights Defenders menar att sådant förfarande inte strider mot våra internationella åtaganden. Civil Rights Defenders hänvisar till Barnrättskommitténs allmänna kommentar 24 (p. 20) som säger att barn som är straffmyndiga när de begår en lagöverträdelse men som inte har fyllt 18 år kan åtalas formellt och bli föremål för rättsliga förfaranden inom rättsskipningssystemet för barn, helt i enlighet med konventionen. Skulle det därför visa

sig att ett barn varit över 15 år ser Civil Rights Defenders således inga problem med att domen undanröjs och saken prövas på nytt. Civil Rights Defenders vill dock understryka att så sker inom rättsskipningssystemet för barn och att ett barn således fortfarande skall behandlas som just ett barn trots att det framkommit att hen varit straffmyndig. Exempelvis ska, som ovan nämnts, domstolsförfarandet anpassas till att den misstänkte är en ung lagöverträdare och förhandlingar ska ske i en anda av förståelse m.m.

5.7 DET SKA VARA MÖJLIGT ATT BEVILJA RESNING EFTER DET ATT EN DOM BETRÄFFANDE BEVISTALAN FÅTT LAGA KRAFT

Av samma anledning som ovan tillstyrker Civil Rights Defenders förslaget om att möjliggöra resning efter att en dom beträffande bevistalan fått laga kraft.

6.2 FÖRHÖR MED BARN

Civil Rights Defenders är bekymrade över utredningens slutsats att en ändring av reglerna om förhör med barn inte är påkallad. Det är av väldigt stor vikt, inte minst för barnets möjligheter att kunna ta till vara sina rättigheter, att förhöras av en person med särskild kompetens för uppgiften. Civil Rights Defenders vill i detta hänseende återigen lyfta FN:s Barnrättskommittés allmänna kommentar 24 (p. 39) som betonar vikten av särskild kompetens för yrkesutövare som arbetar med barn inom rättsskipningssystemet. Barnrättskommittén konstaterar bl.a. att fortlöpande och systematisk utbildning av yrkesutövare inom rättsskipningssystemet för barn är avgörande för att vissa rättssäkerhetsgarantier kan upprätthållas. Barnrättskommittén kommenterar även att yrkesutövarna bör vara väl insatta i barnets och tonåringens fysiska, psykologiska, mentala och sociala utveckling, liksom i de särskilda behoven hos de mest utsatta barnen. Civil Rights Defenders menar att den regel i FUK som reglerar förhör med barn därför bör utrustas med ett sådant "ska"-krav som utredningen övervägt.

I Barnrättskommittés allmänna kommentar 14 räknas även upp vissa rättsliga förfaranden som garanterar att barnets bästa tillgodoses. Bland dessa räknas rättsligt ombud samt kvalificerade yrkespersoner upp. Barnrättskommittén menar även att yrkespersoner måste ha särskild expertis rörande barns och ungdomars utveckling. Detta för att barn är en stor mångfald där varje individ har sina egna särdrag och behov (se p. 94 och 96).

Civil Rights Defenders förstår att bestämmelsen skulle behöva rustas upp med undantag för när särskild kompetens inte behövs, men menar att en ändring av nuvarande bestämmelse ändå skulle sända en stark signal i rätt riktning. Den skulle på ett ännu starkare sätt visa att förhör som huvudregel bör ske av personal med särskild kompetens. Detta är av stor vikt med tanke på det som framkommit under utredningen om att många barn idag förhörs utan sådan särskild kunskap. Det är av största vikt att alla förhör med barn sker anpassat utifrån det aktuella barnets individuella förutsättningar och behov och att förhørsledaren har särskild kompetens för uppgiften. Det bör endast i väldigt snäva undantagsfall, och endast då det inte anses tära på barnets möjlighet att kunna ta till vara sin rätt, vara tillåtet att göra undantag från detta krav.

Civil Rights Defenders vill här även lyfta att det inte endast är barnets unga ålder som gör barnet extra sårbart. Ett barn kan av andra anledningar, som ensamt eller tillsammans med barnets unga ålder, gör att barnet är i behov av extra stöd och hjälp i rättsprocessen. Civil Rights Defenders vill här särskilt lyfta barn med funktionsnedsättningar och hänvisar i samband med detta till Barnrättskommittés allmänna kommentar 9 om rättigheter för barn med funktionsnedsättning (p. 74 a) som säger att ett barn med funktionsnedsättning som kommer i konflikt med lagen bör intervjuas med hjälp av lämpliga språk och i övrigt behandlas av professionella som har fått lämplig utbildning i förhållande till barnets behov. Det är då inte endast barnets ålder, utan även dess funktionsnedsättning, som gör att barnet bör förhöras med

person med särskild kompetens. Civil Rights Defenders menar att myndigheter även måste säkerställa att det vid behov finns kunskap kring hur man ställer frågor när det kommer till barn som har en funktionsnedsättning och kunskap måste då ske både utifrån att det är ett barn det är fråga om och att det barnet har en funktionsnedsättning. Civil Rights Defenders vill i detta hänseende understryka att denna kunskap om ett barns funktionsnedsättning bör tillföras utredaren redan innan förhör hålls med barnet så att förhörstekniken kan anpassas efter behov. Att föra in sådan information efter att förhör redan hållits innebär att den särskilda kompetensen inte anpassats och är i sig oförenligt med såväl Barnkonventionens stadgade rätt för barnen att vara delaktiga (artikel 12), som FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (artikel 7). Den sistnämnda förtydligar att barn med funktionsnedsättning ska ha rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet ska erbjudas stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Civil Rights Defenders menar att Regeringen måste säkerställa att förhör och utredning kan anpassas efter den enskildes funktionsförmåga. En funktionsnedsättning får aldrig bli ett hinder för en individs möjligheter att bli hörd eller försvara sig i en rättsprocess.

Civil Rights Defenders ser positivt på att det finns en gemensamt framtagen handledning som stöd för Polis- respektive Åklagarmyndigheten där Barnkonventionen beaktats när den tagits fram. Civil Rights Defenders ser även positivt på Polismyndighetens nya utbildning med en fördjupning i bl.a. barnförhörsteknik. Civil Rights instämmer i att denna bör utvärderas efter att den varit i drift i några år och vill här understryka att utvärdering även bör ske av innehållet i utbildningen. Exempelvis bör säkerställas att utbildningen inte endast tar hänsyn till barnets sårbarhet p.g.a. ålder utan att den även lär ut hur förhör bör ske när det kommer till bl.a. barn med funktionsnedsättning. Civil Rights Defenders instämmer i att kontinuerlig feedback samt vidareutbildning krävs för att kvaliteten i barnförhören ska kunna bibehållas och att så därför bör ske.

6.5 DET MISSTÄNKTA BARNETS RÄTT TILL INSYN

Civil Rights Defenders tillstyrker förslaget som syftar till att förtydliga det misstänka barnets rätt till insyn i en § 31-utredning och menar att det därför är lämpligt att införa en uttrycklig reglering om det i 32 § LUL. Civil Rights Defenders välkomnar även att utredningen i detta hänseende beaktat de konventionsrättsliga krav som ställs upp för barn som misstänks eller åtalas för brott. Civil Rights Defenders instämmer även i bedömningen av att sådan rätt till insyn bör ske fortlöpande och att barnet bör ha samma rätt till insyn i utredningen som en straffmyndig person har i en förundersökning.

Civil Rights Defenders vill uppmärksamma att denna rätt bör tillhandahållas alltid och alla, och att den därför särskilt bör anpassas för bl.a. barn med funktionsnedsättning. Här är återigen kompetensen viktig hos personal inom rättsväsendet, speciellt kunskapen om funktionsnedsättningens inverkan på individens processuella möjligheter. Exempelvis kan det vara svårare för ett barn med funktionsnedsättning att ta till vara sin löpande rätt till insyn trots att den möjligheten finns och barnet kan behöva andra förutsättningar än ett barn utan funktionsnedsättning. Dessa omständigheter bör således beaktas.

Civil Rights Defenders ställer sig kritiska till utredningens bedömning av att någon rätt att få ta del av utredningsprotokollet i pappersformat, eller att få det överskickat digitalt, inte bör finnas. Civil Rights Defenders anser tvärt emot utredningen att materialet ska kunna tillhandahållas i pappersformat eller elektroniskt. Detta är dessutom en åtgärd som står i bättre överensstämmelse med artiklarna 9, 5 och 2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Här vill Civil Rights Defenders även understryka barns varierade behov. En möjlighet att få ta del av utredningsprotokollet fysiskt eller digitalt kan underlätta för många barn eller ungdomar, exempelvis barn med funktionsnedsättning.

6.3 SOCIALTJÄNSTENS NÄRVARO VID FÖRHÖR MED BARN

Civil Rights Defender tillstyrker förslaget om att socialtjänstens närvaro vid förhör med barn som misstänks för brott skärps. Civil Rights Defenders vill understryka det som utredningen nämnt om att socialtjänstens närvaro kan innebära ett stöd till barnet samt en möjlighet för socialtjänsten att få mer information och därför förbättra möjligheterna att ta fram relevanta insatser för barnet.

6.6 JURIDISKT BITRÄDE FÖR MÅLSÄGANDEN

Civil Rights Defenders tillstyrker förslaget om införandet av en möjlighet för målsäganden att få ett juridiskt biträde vid en § 31-utredning och eventuell efterföljande bevistalan.

Civil Rights Defenders instämmer i att det finns ett behov av sådan reglering då det idag inte finns någon sådan möjlighet. Däremot vill Civil Rights Defenders understryka vikten av att denna möjlighet inte skapar obalans i förhållande till den misstänktes rätt till juridiskt biträde.

Civil Rights Defenders förstår att syftet med bestämmelsen är att målsäganden inte ska hamna i en sämre ställning beroende på om denne utsätts för ett brott av en person som inte är straffmyndig jämfört med om gärningspersonen är över 15 år. Men Civil Rights Defenders vill i detta hänseende påpeka att målsäganden i och med förslaget kommer att ha rätt till juridiskt biträde i större mån än vad den misstänkte har och att det alltså i större mån kan komma att uppstå sådana situationer inom vilka målsäganden har rätt till juridiskt biträde men den misstänkte inte har det. Risken för att obalans uppstår ökar även med tanke på den utvidgning av tredje stycket som utredningen föreslår i 4.7.7. Civil Rights Defenders vill här understryka den misstänktes rätt till försvar, enligt bland annat EU:s barnrättsdirektiv och försvarardirektivet samt Barnrättskonventionen artikel 40.

Barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden har enligt barnrättsdirektivet artikel 6 rätt att få tillgång till en försvarare i enlighet med försvarardirektivet. Undantag från rätten till juridiskt biträde för den misstänkte får endast göras under förutsättning att det är förenligt med rätten till en rättvis rättegång och om biträde av en försvarare inte är proportionellt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Det bör vara klart att ett avhållande från att tilldela ett juridiskt biträde vid en § 31-utredning kan vara oförenligt med en rättvis rättegång samt skulle framstå som oproportionerligt. Speciellt med tanke på att målsäganden i och med förslaget ges en mer långtgående rätt till juridiskt biträde. Att juridiskt biträde endast tilldelas om det anses föreligga ”synnerliga skäl” vid en utredning enligt tredje stycket tar heller inte hänsyn till de nämnda rättssäkerhetskrav som direktiven ställer upp. Rätten till juridiskt biträde blir då ett undantag, istället för en huvudregel.

Civil Rights Defenders vill understryka att dessa EU-förordningar ställer upp minimikrav och att en rättsstat som Sverige både kan och bör införa och uppfylla högre normer.

Civil Rights Defenders menar att huvudregeln alltid skall vara att den misstänkte har rätt till juridiskt biträde, även i sådana fall som inte faller inom presumtionsregelns tillämpningsområde.

Här hänvisas även till Barnombudsmannens skrivelse om grundläggande mänskliga rättigheter för barn som misstänks för brott, där Barnombudsmannen konstaterar att alla barn som misstänks för allvarliga brott ska ha tillgång till en offentlig försvarare eller juridiskt biträde från första förhöret. Även Barnrättskommittén i sin allmänna kommentar 24 (p. 49) menar att konventionsstaterna har en skyldighet att säkerställa att barn garanteras juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp från början av förfarandena. Barnrättskommittén menar att ett lämpligt rättsligt ombud framför allt är viktigt för att barnets bästa ska kunna tillgodoses (Barnrättskommitténs allmänna kommentar 14, p. 96).

Civil Rights Defenders vill även understryka att den föreslagna rätten till målsägandebiträde inte bara bör gälla barn, utan även personer med funktionsnedsättning. Behovet av ett juridiskt biträde som kan ta till vara hans eller hennes intressen i ärendet och lämna erforderligt stöd och hjälp gör sig lika starkt gällande för personer som på grund av en funktionsnedsättning kan ha svårt att förstå eller interagera i rättsprocessen.

7. DROGTEST AV BARN UNDER 15 ÅR

Civil Rights Defenders välkomnar utredningens förslag om kunskapshöjande insatser och håller med om att beslut om drogtest fortsättningsvis bör fattas av åklagare.

Civil Rights Defenders ställer sig dock funderad över utredningens förslag att en alternativ utformning av paragrafen, med ett mindre långtgående rekvisit, bör övervägas. Civil Rights Defenders håller med om att intresset att förhindra missbruk hos barn väger tungt och förstår polisens samt Åklagarmyndighetens bekymmer över att tillämpningen av bestämmelsen i praktiken kommit att bli väldigt restriktiv. Civil Rights Defenders hänvisar till Barnkonventionens artikel 33 som ålägger konventionsstaterna en skyldighet att vidta lämpliga åtgärder för att skydda barn från olaglig användning av narkotika. Civil Rights Defenders menar att en möjlighet till drogtest av barn som har till syfte att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet är en sådan lämplig åtgärd som skyddar barnet från de negativa följderna av droganvändning. Detta förutsätter dock att syftet faktiskt är att undersöka barnets behov av insatser och att drogtestet inte i och med förslaget ges ett mer brottsutredande syfte eller en repressiv verkan. Civil Rights Defenders vill här lyfta Barnrättskommitténs olika iakttagelser där kommittén krävt att olika länder ska se barn som är drogberoende som offer och inte brottslingar och att de ska utveckla tjänster för återhämtning och återanpassning för barn som drabbats av drog- och alkoholmissbruk (se exempelvis Committee on the Rights of the Child, 'Concluding Observations: Denmark' (23 November 2005) UN Doc. No. CRC/C/). Om drogtestet används på sådant sätt att de ska underlätta för återhämtning och anpassning ser Civil Rights Defenders inte något problem med att kravet på nödvändighet ändras till ett krav på "antas ha betydelse" men Civil Rights Defenders menar att detta inte får dras för långt.

Precis som utredningen nämner vill Civil Rights Defenders understryka att förändringen i fråga inte ska innebära en slentrianmässig provtagning. Det ska fortfarande ställas något slags krav på nödvändighet för Socialtjänstens arbete för att ett tvångsmässigt drogtest ska aktualiseras. Vi vill här lyfta betydelsen av att ändå ha en slags restriktivitet då tvångsmässiga drogtest, precis som utredningen påpekar, utgör ett intrång i barnets personliga integritet.

Remissvaret har beretts av Mirabelle Messo

Stockholm som ovan,

Annika Åkerberg
Senior jurist